

ունենալ այն ինչ աշխատանքին
անսովոր, աշխատանքին անընդու-
նակ, աշխատանքը արհամարհող
ազգութիւնները երկարատե գո-
յութին չունեն և բնականապէս
հետզհետէ անհետանում են աշ-
խարհի երեսից:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԲԵՄԻՑ

Հեռագիրը հաղորդում է պաշտօնապէս
Կարայալեցի որ օգոստոսի 20-ին գեներա-
լալ Ալեքսանդր զօրքը, վեր առնելով թշնա-
մու գիրքը Կեդրոնի գետի վրա, մտա-
նալ չտալով թողնել, նստելով նաւերի մէջ
իրանց զրահաւոր նաւերի պաշտպանու-
թեամբ: Արտաւոր մօտ մայր Նիքիւրաձէ
յարձակեցաւ փոքր զօրքով թիւքերի վրա
և մեծ կորուստներ պատճառեց թշնամուն:
Մեր զօրքերը թշնամու զրահաւոր նաւերի
հրաձգութեան տակ վեր առան բոլոր թիւք-
քայ գիրքերը, որոնք 400 քայլ հեռու էին
գտնվում նաւեր նստելու տեղից: Մեր կո-
րուստները այս և՛ 8 սպանված և 49 վե-
րաւորված սովորանքներ Արտաւորները մասամբ
հայտնաբերեցին ուսանց իշխանութեանը և
յանձնեցին իրանց գէնքերը, մասամբ դադարե-
ցին թիւքերի:—«Туда, Вперед» լուրջին հե-
ռագրում են որ օգոստոսի 20-ին առաւո-
տեան վեց ժամին Նիքիւրաձէի գնդապետի
զօրքը պաշտպանով Սուխում շրջապատող
բարձրութիւնները, մտաւ քաղաքը, չը նա-
յիւրով որ թիւքքայ զրահաւոր նաւերը շա-
րունակվում էին իրանց հրաձգութիւնը: Մեր
զօրքերը չը մօտեցան ծովի եզրերը, որով-
հետեւ գնդապետ Նիքիւրաձէի ցուցած
ճիշդ տեղիկով թիւքներին նայելով թիւքերը
միմաներ գրեցին ամբողջ վրա Սուխումը այր-
ված է թիւքերից: Բոլոր այդիները ունեց-
րած են, տաւարի հազարաւոր զինվորները
ընկած են փողոցների վրա և փառվում վա-
րակելով օդը: Փարտը փնտրված է և նրա
շինութիւնը այրվում է: Մեր զօրքերը բազ-
մաթիւ տաւար վեր առան քաղաքի մէջ:

աջ գողոններն ձեռք բեր, պարկը չալակած մօտե-
նում է պատուհանին և սրտաշարժ ու անհա-
մարձակ ձայնով ողորմութիւն է կանչում: Նորա
գէնքը վրայում է, որ քաղցած ու ծարաւ օրեր
չատ է անցրել ինքն ձերտնի աղքատը, որով և
ձախտի կոնսիստենցիա երեսի ծակերը աւելի
նիհարանալով և բազմաւորով բաւական դժուա-
րացրել են նորա պատկերի պատգործութիւնը մի
համանման աղքատ նկարող պատկերահանի հա-
մար: Քիթը, արծուաթիթը, որով երեսում է նորա
հայ լինելը, կտի է արեւ, ինչպէս ասում են մե-
ղանում, մեր ձերտնի և անշուշտ վշտացած,
վերաւորված ձայնով ինչ որ չհնչում է հենց դորա
տակին «ողորմութիւն արեք» ասելուց յետոյ:
Նորա հնացած, մաշված, ծածկված, բայց իր տի-
րոջ համար թանկագին արեւները ցոյց են տա-
լիս ձերտնու դրոշմեամբ հետաքրքրվող մար-
դուն, թէ հետեւ աշխարհից, քաղքտու ու փշոտ
ձանաղաւանդներով անցնելով է ազատվել հայ բն-
տանիքի այն պատը, այժմ ողորմելի եղած աղ-
քատը անցնում մուսուլմանների մահացուցիչ
ձանկերից:...

Սակայն սպասիր, բարեկամ, նա մենակ չէ:
Մտիկ արա, նորա հետեւում է մի երիտասարդ
կին նոյնպէս պատմութեամբ փրկւում, բոլորի հա-
մարան արեւնոտ ոտներով, ձեռքերն մի փոք-
րիկ, գեւեւ և ծիծ ուտող երեխայ: Այս կնոջ
աչքերը ամենին նման չեն հայոց ոտկորական
սև աչքերին:—Թէ և արտասուքի արտաթորումը
բաւականին նուազացրել ու ցուցրել են նը-
րանց, բայց այնու ամենայնիւ այդ կնոջ պարզ
ու անկեղծ, բոլորակալ աչքերի սրտաշարժ հա-
յեացքը ամենապիտիւն սրտունի էլ իսկոյն անհափ

Կ ու Ն ա յ ի զօրքից հեռագրով հաղորդում
են որ Նիքիւրաձէ անցքը մնաց մեր ձեռքում,
չը նայելով որ այդ զօրքի վրա բազմաթիւ
յարձակութիւններ արին թիւքերը: Օգոստոսի
22-ին տան երկու ժամկէտ կուսից յետոյ
մեր զօրքերը վեր առան Լօվա քաղաքը:
Օրվայ հերոսը գեներալ Միքայել էր: Մեր
կորուստները այդ ճակատամարտի մէջ զեւ
որոշված չեն: Վերաւորվածների թիւում զը-
անվում է և գեներալ Բազմաթիւն: Օգոս-
տոսի 24-ին թիւքերը յարձակվեցան մեր
զինքի վրա Կապիթի մէջ, վեր առան այս
զինքը ժամանակաւորապէս, բայց յետոյ մեծ
կորուստներ կրելով, յետ միգրացիան: Մեր կո-
րուստները հասնում են 30 սպանվածների և
150 վերաւորվածների:— Կարայալեցի հե-
ռագրում են տեղական լրագրիւններն որ մեր
տակական զօրքի զինաւոր բանակի մէջ գե-
ներալ-էլէյտանտ Լաւրաբով նշանակված է
առաջապահ զօրքերի կառավարիչ: Իսկ գե-
ներալ Վեկել անցնում է գեներալ Տէր-Պա-
կասովի բանակի: Բաշկապիկար, հեռագրին
նայելով, վերջրած չէ թիւքերից, այլ այդ
զինքը զեւ մեր ձեռքում է և այնուհիւ են
մեր առաջապահ զօրքերը:

ՆԱՄԱԿ ԱՍՏՐԱԹԱՆԻՑ

Օգոստոսի 15-ին

Կիրակի օրը, օգոստոսի 14-ին, Աստուածածնի
աննի պատմութեամբ տեղին Պօղոս և Պետրոս
եկեղեցում, մասնակցութեամբ երկու նորոնայ
բանանների, հանդիսաւոր կերպով պատարագ
վերջանալուց յետոյ, պատարագիչ քահանայ
Տէր-Յովսէփ Բուշմանովը յայտնեց ժողովրդին
Արեւիկայ ստացած Կաթողիկոսի հրամանը նիւ-
թապէս օգնել թիւքերից գէնքի Արեւիկայի
զաղկած թշնամու հայոց բնտանիքներին: Տէր-
հայրը իր քարոզի մէջ կենդանի կերպով ներկա-
յացրեց թշնամուների անաւանները գրոթիւնը և
յորդանից ժողովրդին կամուրջ նուիրաւու-
թիւններ անել յօգուտ զաղթածների: Կաթողի-
ցաւ մի մասնանի որի մէջ պիտի գրվին կամա-
ւոր տուրքերը և որ յանձնված է ժողովրդից քո-
տրված մի քահանային և երկու աշխարհական-
ներին: Իր ժամանակին կը յայտնեմ թէ ինչ
զուգորդի հաւած է ստորագրութիւնը: Մեր քա-
ղաքում այդ նպատակով երկու ստորագրութիւն
է բազմած:

Համաձայն Բարձրագոյն հրովարտական Աստ-
րակաւանում էլ հրամայած է գլխաւորապէս
թեման հրապարակ պետական օպօլէնիստ:
Աստրախանից պէտք է վեր առնեն 1064 մարդ,
որոնց թիւում կան բաւական չատ հայեր: Գի-

զուրկ կը չարժէր: Փոքրիկ, գրեթէ ակոյր, մօտ
տարի ու կեսուան երկուսն կալած այդ հայուհու
մերկ, թոյլ կործքին և իր պզտիկ երեսը մօր
զգգգգ, չէլի, երկար մազերով կիսով չափ ծած-
կած անգագայ ծծում է մայրական անուշ կաթը:
նստող ստանալու և մեծանալու համար: Մայրը
ստում էր, թէ իր գաւառի իսկօք է և միայն այն
ժամանակն է լալիս, երբ զգում է իր մօր ար-
տաւորի կաթիլները թափելով մանկական փա-
փուկ մարմնի վրա: Կայտաւ երեխան, որ իր
ծնողի ստինքը անխնայ ծծելով զուարթացել
ուզի է աւել, բոլորովին չէ զգում իրանների թը-
չուտութիւնը և արձակ համարձակ պառկած
մօր նիւտը ու ակար զրկում իր հասակին յատուկ
կապիկով երեքն թողնում է ստինքը, այս այն
կողմ է նայում իր գեղեցիկ աչքերով, ծիծաղում,
ձշում է բարձրացնելով իր փոքրիկ, փափուկ
ոտները և դարձեալ վրա ընկնելով մօր չը ինա-
յող ծծելին ուտում և ծծում է իր քաղցր կերու-
կուրը—մայրական կաթը:

Ոչ, ես չեմ սխալվում, սիրելի, ստեղծ թէ այս
ողորմելիները համարեն մի բնտանիք են կաղ-
մում: Այս, աղպէս է:—Ներսէսին, այն վերեւ
իշխած հայ աղքատը այս ցուալի կնոջ սկեռ-
քայն է եղել և բնակութեամբ սու էլ նորա
հարսը կը լինի: Նրան հեռու ձեռքով հարազատ
թուն է, որի հօրը և սորա ձեռքով ընտա-
նիքի անդամներն—մօտ տարր հողը—սրի կե-
րակուր են չինել անցնում ու անստուգած վայ-
րենի բարբարոսները:

Բայց փոխանակ իմ չոր ու ցամաք պատմու-
թեան, որ նրանցից լսելով քեզ պիտի ստեղծ
արի, աղիւս, բարեկամ, թողնեք որ իրանք մի

նորոգորութիւնը սկսեցաւ օգոստոսի 12-ին:
Հառաւ աղբիւրից տեղեկանում ենք որ պ.
Մկրտիչ Բարձրանցի զրգմամբ մեր քաղաքի
հայ թատրոնականները դիտաւորութիւն ունեն
չուտով մի ներկայացում տալ հայերէն լեզուով
յօգուտ զաղթական հայերի: Զանկանում եմ այն-
գովիւն մեր թատրոնականներին:

ՆԱՄԱԿ ԽՐԱՊՈՐՏ

Թիֆլիս, օգոստոսի 22-ին

Խնդրեմ տեղի տաք ձեր լրագրի մէջ իմ այն
երկու աղբիւր, որոնք վերաբերում են «Պոքի»
մէջ տպված քննադատութեանը «Բարեկամու-
թեան Գոհեր» մասին:

Պ քննիչը (Պոքի) չէ հաւանում թարգմանու-
թեան նիւթը: Աստիարակով հայ մասնակցներին
«Բարեկամութեան Գոհեր», մենք աչքի առաջ
ունենք տալ նոյնա ձեռքը մի գիրք, որ հեռա-
քրքրէր նոյնա, ունենար որ և ինչ բարոյական
ազդեցութիւն նոյնա վերա և միջոց լինէր մայ-
րենի լեզուն ուսանելու: Մեր կարծիքով այդ
երեք պահանջին եւ լրովին համապատասխա-
նում է մեր ընտրած գրքերը: Բայց եթէ կան
զրքեր, որոնք պ. Պոքի կարծիքով տեղի օգու-
ւէտ կարող էին լինել, ոչ ոք չէ արգելում նո-
րան թարգմանել նոյնա: մենք անում ենք այն,
ինչ որ կարող ենք:

Մեր ոճը նա անուանում է մեթոդ, դժուարութեամբ,
ծանր և այլն: Եթէ կայ մեր լեզուի մէջ որ և ինչ
միտքիւն, աղբ ամենին ոճը չէ: Ոչ որ գիտե-
մ ճշ բառերից զանազանել, նա հետաւորութեան
կը նկատի, որ մենք աշխատել ենք, որքան հե-
րեւ են մեզ թարգմանութեան նեղ անհան-
ները, մեր ոճը ժողովրդական պահանջը: Մեր
լեզուի միտքիւնը միայն բառերի մէջն է, բայց
այդ մենք թոյլ ենք տուել կամարեւել գիտակ-
ցութեամբ: Մեր լեզուն այն օրը հաւած էր լինի
իր կատարելութեան բարձր աստիճանին, երբ
և բոլորական լեզուներին ամեն մի տեղիւն, նոյն
ամեն մի նորութեան համար կուսնուայ հայկա-
կան արմատների վերա հիմնված համապատաս-
խանող բառեր: Եթէ, մեզ հարկաւոր է դեռ
չատ բառեր նորից ստեղծել և ոչ թէ եղածներն
էլ խորթութեան պատճառով դէն գցել: Խոր-
թութիւնը մի չատ կործանող պայմաններ է: Նրան
պ. Պոքի չիշում է, որ այսօրվայ ամենահանա-
րակ բառերը մի տասն տարի առաջ այնքան
խորթ էին մեզ համար, որ նոյն գործածողները
ամեն անգամ ստիպված էին փոխադրել մէջ գնել
նոյնա նշանակութիւնը: Բնէ կը լինէր մեր լեզուի
միջակը, եթէ նա զօրէր լինէր այդ բառերից:
Եթէ մենք տգուժ ենք աղպիւս լեզուով գրել
որ յուր մեր գրածը անպայման հասկանալի
լինի գոհնիւն, պէտք է դէն գցենք մեր մօտ
կէս դար մշակվող գրականական լեզուն և գրենք
«Վերք Հայաստանի» կամ մի այլ գաւառական

փոքր խօսեն իրանց քաղաքային միջակի վրա:
տաճիկների բնակավայրիւնում քաղաքի բնա-
նաբարութեան վրա:

«Գործնական» եմ ես, ասում էր ձերտնի, որ
այսքան հայեր եմ տեսնում այս կողմերում: Ես
չը գիտեի, թէ այսպիսի հարկաւորիցներ ունեւ
այսպիսի հեռու երկրներում: Ի՛նչ են չինում:
այս աշխարհը մեր հայերի մայր հայրենիքը
չէ, ինչու են ընտելվում այսպիսի: Գուցէ սրանց
էլ քչիւ են բարբարոս մուսուլմանները, բայց
չէ երեսում այդ, որովհետեւ ամենք անգործ ու
խաղաղ կեանք են վարում և մասնաւոր իրանց
սրբազան հայրենի աշխարհը անտարբեր են
երեսում գէպի մեղ գէպի իրանց թշուաւ արի-
նակիցները: Մեր գրութիւնը մեր սեպական
երկրում, մեր ընտանիքի մէջ, մեր սուրբ մէջ-
լիւտում ապշած չէ,—մենք բնակավայրիւնում
ու բարբարոսութեան ակամայ, անպաշտպան
գոհեր ենք: Վիտա որ անցան հին ժամանակ-
ները, երբ ես և ինձ նման չառերը երիտասարդ
հասակին յատուկ անձնութեամբ կամ պիտի
պաշտպանէինք մեր անբնաբարելի ազատու-
թիւնը մեր իրաւունքը և կամ պիտի փառաւոր
մահով մեռնէինք հայոց արիւնքով ծարաւ մահ-
մետակներ սրերի տակ: Այս, անցան այն ժամա-
նակները և մեղանից ինչպիսի և գէն և խօսք, էլ
ոչինչ չունենք: Այս պատու տեղով էլ մինչև
մեր թշնամիներից մէկ, երկու մարդ չնապաս-
չը պատկերի գեանի վրա հայ ժանդարմ սրով
մինչև չը հեռացալ իմ առն ու տեղից, որ աշ-
խարհիս երեսին ամենախնայաւորին բանն է մի
որ և է երկրի գիւղացու համար: Բայց ինչու անեւ,
տէր ու արեւական չը կայ:—Մէկի գէմ տանն են

բարբառով: Կարգացէք, պ. Պոքի, ձեր կրիտի-
կայի մէջ: Գնեց տող և հայեցէք, թէ որքան բաւ-
կայ, որ գոհնիւր չի հասկանայ: Գուք երկի
կարգաւորաբ նորանով, որ ձեր գրվածքը մի
օրոշեալ չըմանի համար է: մենք էլ մի օրոշեալ
չըման ենք աչքի առաջ ունեցել մեր գրքերը
թարգմանելիս, այն է՝ այն մասնակցներն ու
օրիորդներին, որոնք 2 կամ 3 տարի եղել են
հայ-միսական գործընկերում և որքան լսել ենք
նոյնա ներկայացուցիչներից մեր գրքերը մեծ
հետաքրքրութեամբ են կարգացել նորա: Չը
պէտք է մոռանալ նոյնպէս, որ մի բաւ միշտ
չէ կարող արգելք լինել ամբողջ նախադասու-
թեան հասկանալուն: Բնդհակառակն, չատ ան-
գամ նա ինքն էլ հակադրվում է նախադասու-
թեան չնորոշի:

Պ. Պոքի լրացատրում է մեր լեզուի միտքիւնը
նորանով, որ մենք ունեւ ենք գերմաներէն լե-
զուն տեսական և ոչ գործնական ճանապարհով:
Գործնական լեզուիկա: Գործնականով մերքոյ՝
սխալ է այն կարծիքը, թէ մի լեզու տեսակա-
նապէս չէ կարելի հաստատ ուսանել: Բնդհա-
կառակն, կարելի է մի քանի տարի Գերմանիա-
յում լինի գալ և միայն երկարակի իրան գեր-
մաներէն լեզուն գործնականապէս իմացող, բայց
չառնապէս ոչ մի կերպով չիմանալ նորան: Իսկ
եթէ մեզ անձամբ չէ յանդիմ աղբ, դրանից կա-
րող էր առաջանալ թարգմանութեան անհնար-
ութիւն և ոչ թէ լեզուի միտքիւն: Եթէ պ. Պոքի
այդ է կամենում աւել, այն ժամանակ մեղ չատ
կը պարտաւորի ցոյց տալով հրապարակաւ այն
տեղերը, որոնց մենք սխալ ենք հասկանել, կամ
անհիշող ենք թարգմանել, որովհետեւ առանց զո-
րան ոչ օգուտ ունի նորա ասածը և ոչ նշանա-
կութիւն:

Վերջապէս, ծիծաղելի է թվում մեզ այն ապա-
ցոյցը, որով պ. Պոքի հաստատում է իր ասածը,
այն է՝ թէ արիւ լեզուներից մեր արած թարգ-
մանութիւնները ազատ են այդ պահասութիւնից:
Մեր բոլոր թարգմանութիւնները, որոնք ծանօթ
են համարակութեանը (Ա. աղպիւս, Մաճմաճի,
Նուրա-Փաշա և Կիպլանտ, Ազգութեան խն-
դիրը և այլն) արած են գերմաներէն լեզուից:
Իսկ երբ լեզուից թարգմանած ունենք միայն
մի պիտա «Բեկտարիտ» որ ոչ տպված է, ոչ
էլ ներկայացրած: Եթէ, պ. Պոքի բերած ա-
պացոյցը հակառակ հետեանքի է հասցնում, այ-
սինքն թէ գերմաներէն լեզուն չէ կարող մեր
լեզուի միտքիւն պատճառ լինել:

Ոչ աղպիւս լեզուն կարողաւ պ. Պոքի գրածը
«Բարեկամութեան Գոհեր» մասին, մենք հա-
նում ենք այն երկարադարձութեամբ, թէ նա ոչ թէ
կամեցել է իր ծանաւար քննել մեր գրքերը, այլ
իր մատենադարանի բարձրութիւնից մի քանի
բնդհանուր խօսքեր տուել, համոզված լինելով, որ
ոչ ոք չի համարձակվի կատարածուր աչքով նա-
յի նորա բարձր հեղինակութեան գրածի վրա:

Նիկոլայու Վալայան

կանգնած, որ մէկին պատմութեան: Կեանքը,
մարդու անձնական գոյութիւնը, որ միակ բանն
է բանական առարկայի կոթեան, պէտք է այդ
էլ գոհել ազատութեան համար, եթէ հարկաւոր
լինի: Մեր հայ մարդկանցից չատերը գոհեցին
յաւիտենական աստուծոյց ընծայած այդ անգին
պարգը: Ես էլի էլ ուզում սպանվել, մեռնել
թշնամու անյաղ օրից, բայց այդ ինձ համար
ժառ սուրբ վրա չը հաւատ: Մեզ հայաճելով
քեցիւն միայն մեր սիրելի աշխարհից, մեղ հայ
ու ջուր, կեանք ու անբոնտ առողջ օգնականից
և կարեւոր ստեղծեցին լացով ու տղավ թափու-
ուն և մութաւ միայն մարդու կոթմածքի պա-
հանած անուղբ: Միայն ևս գիտեմ որ չատով
պիտի մօտենամ, գերեզմանից բայց ինչ հարա-
բակ լինաւու ու այնք մահ է, որ պէտք է մե-
տենայ ինձ:...

Հաղիւ թէ ձերտնի աղքատը արտասանեց
վերջին խօսքերը: որով ուզում էր տեսլ, թէ
աւելի լաւ է լինաւում գէմ պատերազմելով
մեռնել, որ ծիծ ուտող երեխան, զգալով իր վըշ-
տակի մօր արտասուքի թաց կաթիլները, թա-
փելով մանկական տեղիւր մարմնի վրա, սկսեց
լաց լինել և ընդհանուր Հայաստանից արտա-
րված հայ մարդու արտաւոր խօսակցութիւնը:
Մարմնից յետոյ երիտասարդ կինը՝ ձերտնու
հարսը, առ աչինչ համարելով ստորակաւն, նա-
խադաշարեալ տօնթիւնով լեզուի լաց արա-
ւոր անշուք զանգաններով վերջերանքը կտրե-
ւեց խօսել աչապէս:...

—«Ի՛նչ ես ասում այ մարդ, դարձաւ նա
գէպի իր սկեռքով, ինչու չեմ պատմում մի
տան քաղաքագործութիւնը, ինչ հարկաւոր է ուրիշ

